

KÜLTÜREL İLETİŞİM POLİTİKASI (*)

Prof. Dr. İnal Cem AŞKUN

Kültür kavramı konusunda gerek sözlüklerde, gerek bu alanın bilimsel yayınlarında çeşitli tanımlar yapılmaktadır. Örneğin bunlardan bazılarında aşağıdaki anlatımlara yer verilmektedir:

- Kültür, trihsel toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, kullanmada, sonraki kuşaklara iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların tümüdür.
- Kültür, bir ulusun bütün yaşama biçimlerinde birlikli bir usûp kazanması; tarihin sürekliliği içinde insanlar yoluyla ve insanlarda gerçekleşen manevi biçimlenme süreci, insanın manevi başarıları ve yaratışları; tüm olarak manevi ve törel yaşam; geniş bir toplumun bütün alanlarındaki ortak olan dinsel, ahlâksal, estetik, teknik ve bilimsel nitelikteki toplumsal olayların bütünüdür.
- Bilimsel alanda kültür uygarlıktır. Toplumsal anlamda kültür; eğitim sürecinin ürünüdür. Estetik alanda kültür, güzel sanatlardır. Maddi (teknolojik) ve bilimsel alanda ise kültür; üretme, tarım, çoğalma ve yetiştirmedir.

(*) Bu çalışma Kültür Bakanlığı tarafından 5-6 ARALIK 1989 tarihinde Ankara'da toplanan 2. MİLLÎ KÜLTÜR ŞÜRASINDA, bildiri olarak sunulmuş ve söz konusu «şüranın» bildiriinde saptanan koşullara uygun olarak hazırlanmıştır.

Kültür kavramının çok genel anlamdaki bu tanımları yanında; İLETİŞİM kavramı için de şöyle bir açıklamadan yararlanmak yerinde olacaktır:

İnsanların toplum halinde yaşamaya başlamalarından itibaren, kuşkusuz insanların birbirleriyle etkileşim içinde bulunmaları da kaçınılmaz olmuştur. Bu etkileşimin gerçekleşme alanı olarak da karşımıza iletişim olgusu çıkmaktadır. En alt düzeyde iletişim; insanların birbirine bilgi aktarımı olarak tanımlanabilir. Bu tanımları biraz daha ayrıntılı ele alırsak, iletişim insanların gördüklerini, bildiklerini, düşündüklerini ve duyumsadıklarını söz, yazı, resim, vb. araçlar kullanarak başkalarına aktarmaları sürecidir, denilebilir. İletişimin toplumsal boyutu. Toplumbilim Terimleri sözlüğünde şu şekilde ele alınmaktadır: Düşünce ve duyguların bireyler, toplumsal kümeler, toplumlar arasında söz, el-kol hareketleri, yazı görüntü vb. aracılığıyla değiş-tokuş edilmesini sağlayan toplumsal etkileşim süreci. Demek ki, iletişim süreci kişiden kişiye işleyebileceği gibi, kişilerden topluma, kişilerden devlete ya da tersine toplumdaki kişilere, devletten kişilere doğru da işleyebilir.

İletişim, toplumsal hayatın her alanında önemli bir yere sahiptir. İnsanların en basit ihtiyaçlarının karşılanmasından en karmaşık bilimsel işlemlerin gerçekleşmesine kadar her oluşum iletişimin varlığına ve doğru işlemesine bağlıdır. Bu anlamda bilinen bir anlatımla iletişim, insan ilişkilerinin ve toplumsal yapının «harcı» gözüyle bakmak gerekir. Bu nedenle iletişimin tam olarak gerçekleşmesini sağlamak hayatın önemli noktasıdır. Özellikle devlet-halk iletişiminin düzenlenmesi büyük bir önem taşır. (Bkz. A. Haluk YÜKSEL, **Atatürkçü Düşünce Sisteminde Kültürel İletişimin Modeli dayalı Boyutları**, Anadolu Üniversitesi, AÖF Yayınları, Eskişehir 1987. s-13-14)

Kültür ve iletişim kavramlarına genel anlamda kısaca değindikten sonra; bildirinin başlığında yer alan kültürel iletişim olgusuna biraz daha açıklık getirilebilir.

KÜLTÜREL İLETİŞİM

Bireyde olsun, kurumlarda ya da genel olarak toplum boyutunda olsun; kültür insanın doğal varlığıdır. İnsanın yaşadığı her yer ve zamanda kültür, toplumsal konumu ne olursa olsun; kişilik düzenekleri (mekanizmaları) aracılığıyla çevreye yansır. Başka de-

yişle kişiliğin iletişimi gücüyle kültür bireyden, bireye, kurumlara, topluma; onlardan kişilik ve iletişime bağlamında da kurumlardan kurumlara, toplumlardan toplumlara aktarılır.

Bireyler, kurumlar, toplumlar birbirleriyle bir yandan kültür iletişimi içinde bulunup; eksiklerini ve gelişmelerini birbirlerinin katkısıyla sağlarken; öte yandan kendi kültürel ve ona bağlı kişilik yapılarını başkalarının üzerine egemen kılmayı da amaç edinmişlerdir. Bu anlamda kültürel iletişim düzenekleri, toplumda hem kültürü yayıcı, hem de yabancı kültürlerin yayılmasını da önleyici işlevler görebilmektedir. ATATÜRK «Türkiye Cumhuriyetinin temeli kültürdür» sözüyle bu gerçeği apaçık vurgulamıştır. Kişiyi toplumsal nasıl kültürel gücü ayakta tutuyorsa, bir ulusuda toplumun ve devletin dünya ulusları arasında ayakta tutan, ona canlılığını sürekli sağlayan kültürel kaynaklarıyla, bu kaynakların iletişim gücüdür.

Kültüre devingenliğini (dinamizmini) kazandıran iletişimdir. İletişim olmazsa, kültür durağanlaşır, yaratıcılığını kaybeder. Hangi toplumsal ortamda oluşursa oluşsun, üretilen kültürün aynı zamanda iletilmesi gerekir. İşte bu noktada; kültürel iletişimi politika konusu durumuna getiren önemli sorunlar ortaya çıkmaktadır, şöyleki:

- Toplumda yaratılan kültürün kişisel ve kurumsal kaynakları ile yöresel ve bölgesel özellikleri nelerdir?
- Toplumun hangi katmanlarında, ne türde kültür birikimleri vardı?
- Çeşitli toplum kesimlerinde oluşan kültür birikimlerinin iletişim düzenekleri nasıl işlemektedir?
- Toplumun değişik kültür ortamlarının gerek kendi içlerinde, gerek aralarındaki iletişim yapısının hangi güçlü ve zayıf yönleri vardır?
- Ulus bağlanunda, toplumun ve devletin geçirdiği tarihsel süreçler içinde, her ikisinin dayandığı kültürel iletişim gücü amaçları yayılma alanları, yabancı kültürlerle etkileşim başarısı, vb. konularda hangi gelişme çizgisini göstermiş, ne gibi sorunlarla karşılaşmış, bunları ne dereceye kadar çözmüştür? Çözemediği sorunlar nerelerden kaynaklanmıştır, çözüm engelleri neler olmuştur?

- Toplumun yönetim gücünü elinde tutan örgüt olarak devlet; vatandaşlarına ve genelde yönettiği toplumla onun kurumlarına hangi kültürel iletişim ortamlarını amaç olarak gösterecek; bu ortamlarda kişiliklerin gelişmesini hangi iletişim politikalarıyla düzenleyecektir?
- Ulus temelinde, toplumun alt kültür yapılarıyla, ana kültür arasındaki iletişim süreçleri nasıl bir bağlantı içinde olacaktır? Ana kültür ve alt kültürler arasında kaynaşma ile bağımsız yaşatma iletişiminde ne gibi tutumlara öncelik verilecektir?

Kültürel iletişim bağlamında politika üretecek sorunlar, kuşkusuz yukarıda değindiklerimle sınırlı kalmamaktadır. Sorunların gerek nicelik gerek nitelik bakımından genişletilmesi doğaldır ve aslında bu yola gidilmesi de gerekir.

KÜLTÜREL KİŞİLİK VE KÜLTÜREL KİMLİK

İnsanlarda iletişim olgusunun amaç noktası, bir yönüyle **kişiliktir**. Her kişilik kendisine bir yaşam çevresi sağlar. Bu konuda ya hazır bir çevreyle uyuma girer, ya bununla çatışarak, kendine uzlaşma noktaları yaratır; ya da onu tümüyle kendine göre yeniden düzenleyip, değiştirir. Bu düşünceye destek olabilecek bir açıklamada şu görüşlere yer verilmiştir:

Birçok çalışmada ileri sürüldüğü gibi, yeryüzünde yaşamını sürdüren hemen her canlı için toplumsal yaşam, yadsınmaz bir gerekliliktir. Bununla birlikte toplumsal yaşam ve toplumsal çevre kavramı, sadece canlı türlerinin türdeşleri ile sınırlı kalmaktan da çıkmıştır. Herhangi bir canlı türünün yaşamını sürdürebilmesi için sadece kendi türünden canlılarla oluşturacağı bir toplumsal çevrenin yeterli olmayacağı bilinmektedir. Gerek insanın, gerek diğer canlı türlerinin sadece kendi türleri ile sınırlı kalarak yaşamlarını sürdürmeleri için gerekli yaşam olanaklarına ulaşamayacakları bilinmektedir. Bu toplumsal çevrenin diğer canlı türlerini de içeren bir «yaşam çevresi» haline dönüşmesinin gerekliliği de böylece vurgulanmış olmaktadır. İletişimin en temel ve en ilkel işlevi ötekini tanıma ve kendi varoluşunu gerçekleştirme işlevidir. Burada herşeyden önce insanın fiziksel varoluşunu gerçekleştirme işlevinden söz etmek gerekir.

Bu yaklaşımdan yola çıkarak iletişimin yaşamın sürekliliği için ne denli önemli bir yere ve işleve sahip olduğu şöyle özetlenebilir:

1- İnsanın varoluşunun temel neden ve koşullarından birin türünün sürekliliğini sağlamaktır.

2- Bir canlı türünün sürekliliğinin sağlanabilmesinin temel koşulu ise yaşamın sürekliliğinin sağlanabilmesidir.

3- Yaşamın sürekliliğinin sağlanabilmesinin temel koşulu ise uygun bir yaşam çevresinin oluşturulabilmesi ya da bulunabilmesidir.

4- Uygun yaşam çevresi, türlerin kendileriyle oluşturacakları, toplumsal çevreleri de kapsar bir genişlikte olacaktır.

5- Yaşam çevrelerinin uygunluğunun temel ölçütü, bu çevreleri oluşturan toplumsal çevrelerin, olası en çok sayıda canlı türlerinin uyumlu yaşam birlikteliklerinin kurulup, kurulamamasıdır.

6- Uyumlu bir yaşam birlikteliğinin kurulabilmesinin temel koşulu ise toplumsal çevrelerin yaşam çevresi içinde sağlıklı iletişim kurabilmeleridir. Ashında günümüz koşulları düşünüldüğünde, bir yaşam çevresinin diğer canlı türlerinin oluşturduğu yaşam çevreleri ile de sağlıklı iletişim ilişkileri kurmaları gerekmektedir. Bu yaklaşımdan, insanın yaşamını sürdürme çabaları içinde iletişimin uygulama ve uğraşlarının, ne denli önemli bir yere ve işleve sahip olduğu anlaşılmaktadır. (Bkz. Murat BARKAN, **Eğitim Amaçlı İletişim ve Videonun İşlevleri: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesinde Örgütsel Uygulama Model Önerisi**, Anadolu Üniversitesi, AÖF Yayınları, Eskişehir 1988, s. 5-6)

Yukarıda açıklanan görüşte sık sık sözü edilen «yaşam çevresi» aslında birey, kurum ve toplum için de geçerli olmak üzere, bir **kültür çevresidir**. İnsanın temel özelliği kendisinin aynı zamanda **kültürel varlık** olmasından ileri gelmektedir. Her canlı gibi, insanda kendi çevresinde bulduğu veya yarattığı kültür ortamında yaşamını sürdürür. Bu doğal yazgı, onda **kültürel kişilik** olgusunun başlıca nedenidir. Kültürel kişilik bireyin, kurum ve toplumların kişilik yapılarında odak noktayı meydana getirir. Diğer tüm kişilik yapıları; kültürel kişilik üzerinde durur. Bu kişilikteki olumlu ya da olumsuz gelişmeler ötekilerini de hemen etkiler. Aynı zamanda onlardaki değişimler de, kültürel kişiliği etkiler ki; buna kısaca **öz veya iç kültürel iletişim** adını da verebiliriz.

Kültürel kişilik olgusu, toplumsal ortamlarda, kendi doğal iç yapısında özgürce gelişme gösterirken; dış çevrede, belli sınırlamalar içinde kalır ki, bu durum **kültürel kimlik** sorunsalını yaratır. Her kültürel kişiliğin toplumsal ve ulusal bağlamda kendini tanıttığı bir kültürel kimliği vardır. Örneğin, aileler içlerinde yaşayan ve yetişen bireylere, kendilerine özgü bir kültürel kişilik ile onun bağlı olduğu bir kültürel kimlik kazandırır. Aynı işlevi kurumlar, genelde toplum da görür. Sözelimi bugün dünyada ne kadar ulus varsa; o kadar da bunların devletlerinin vatandaşlarına sağladığı bir **ulusal kültür kimliği** vardır. Söz konusu kimlik, her ulusun aynı zamanda kültürel bağımsızlık güvencesidir. Böyle bir bağımsızlıkta «dil» çok önemli işleve sahip olduğundan; ATATÜRK «yüksek bağımsızlığını korumasını bilen Türk Ulusu, dilini de yabancı dillerin boyunduruğu altından kurtarmasını bilecektir» özdeyişini öne sürmüştür. İşte buraya kadar kısaca değinmeye çalıştığımız, kültürel kişilik ve kültürel kimlik bağlamında belli politikaların izlenmesini gerektirecek şu sorular gündeme gelebilmektedir:

— Ailede, kurumlarda, toplumun çeşitli kesimleriyle, değişik yöre ve bölgelerinde bireylere kazandırdığı kültürel kişilik ile ona bağlı kültürel kimliğin başlıca özellikleri nelerdir? Bunların geliştirilmesinde ulusun toplumda ve devletteki güç olanakları hangi düzeydedir?

— Toplum genelinde birey ve kurumların kültürel kişiliklerine yapıcı ve bozucu etkilerde bulunan öğeler nelerdir? Bunların geleneksel ve geçmişten kaynaklanan odakları nasıl açıklanabilir? Bozucu etkileri azaltmada veya ortadan kaldırmada kurumlara tek tek; devlete bütünüyle ne gibi önlemleri almak düşmektedir?

— Ulusun kültürel kişilik ve kimliğini geliştirme amaçları doğrultusunda yabancı kültürlerle nasıl bir ilişki içinde olmak gerekecektir?

— Ailede, kurumlarda, toplumun çeşitli kesimleriyle, değişik yöre ve bölgelerine kazandırdığı kültürel kişilik ile ona bağlı kültürel kimliğin başlıca özellikleri nelerdir? Bunların geliştirilmesinde ulusun toplumda ve devletteki güç olanakları hangi düzeydedir?

— Toplum genelinde birey ve kurumların kültürel kişilerine yapıcı ve bozucu etkilerde bulunan öğeler nelerdir? Bunların geleneksel ve geçmişten kaynaklanan odakları nasıl açıklanabilir? Bozunu et-

lileri azaltmada veya ortadan kaldırmada kurumlara tek tek; devlete bütünüyle ne gibi önlemleri almak düşmektedir?

— Ulusun kültürel kişilik ve kimliğini geliştirme amaçları doğrultusunda yabancı kültürlerle nasıl bir ilişki içinde olmak gerekecektir?

KÜLTÜREL İLETİŞİM POLİTİKASININ YÖNETİMİ

Kültür ve iletişim kavramları ile onlara bağlı kişilik ve kimlik kavramları üzerinde geliştirilen soru örnekleri; bu konuda politika izlemek durumunda bulunan yetkili kişi ve kurumlara, bu ve benzeri sorulara vereceklere yanıtlara göre birtakım politikaları yürürlüğe koyma olanağı verecektir.

Burada önemli olan, öncelikle ulusal düzeyde tutarlı bir kültürel iletişim politikasının izlenmesidir. Aileden, devlete kadar çeşitli kültür yapılarının yönetim yetki ve sorumluluğunu yüklenmiş kişi ya da organlar, kültürel kişilik ve kimliğin «anarşik» bir ortama girmemesi için, söz konusu kültürel iletişim politikasının yönetim işlevlerinden planlama, örgütlenme, yürütme, uygulamıştırma (koordinasyon), denetleme ve yetiştirmede izlenecek alt politikaları, ilgili ve yetkili kurum, kişi, organlarla birlikte, sık sık birbirinden habersiz değiştirmeme ilke kararına uygun biçimde belirlemeleri gerekmektedir. Aynı zamanda bu politikaları belli dönemlerde yine birlikte gözden geçirerek, değişen koşullara uygun düzeltmeleri yapmada anlaşmaları, zorunluluğu çıkmaktadır.

Ulusal kültürel iletişim politikasında, başta gelen nokta; toplumun kültürel kimliğini belirleyen devlet kültürünün dayandığı temelleri sürekli gözönünde bulundurmak; bu temelleri zayıflatıcı politikaları, gerekçesi ne olursa olsun, toplumun yaşamında yürürlüğe koymamaktır.

Türkiye koşullarında; ulusal kültürel iletişim politikasının çerçevesi ve yönetim temelleri ATATÜRK İLKELERİDİR. Bu ilkeler Türk Toplumunun ve Devletinin Cumhuriyetle yönetiminde dayanaacağı kültürel iletişimin aynı zamanda politikalarını da belirlemekte temel alınacak ilkelere dir. Siyasal amaçları ne olursa olsun, Türkiye’de tüm kuruluşlar, kültürel iletişim politikalarını, devletin üzerinde durduğu söz konusu ilkelere göre belirlemek durumundadırlar. Devlet ve toplum yaşamımızın sınırlarını belirleyen bu ilkelere

uymak, onları görmemezlikten gelmemek ve zayıflatmamak koşuluyla, Türkiye'de toplumsal yaşayışı yönlendiren kurumlar kendi kültürel iletişim politikalarını, kültürel kişilik yaratma güçleri oranında belirlemek, birbirleriyle işbirliği yaparak, yabancı kültürlerin zararlı girişimlerinden toplumu korumak yetkisi ve gücüne sahiptirler.